

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۱، بهار ۱۳۸۷، صفحات ۵۹-۷۶

جوانان روستایی شهرستان کرمانشاه و چالش انتخاب شغل کشاورزی

امیر حسین علی بیگی *

تاریخ دریافت: ۱۳۸۶/۱۱/۲۷، تاریخ پذیرش: ۱۳۸۷/۳/۲۰

چکیده

این تحقیق، با هدف بررسی نگرش جوانان روستایی شهرستان کرمانشاه نسبت به انتخاب شغل کشاورزی در آینده، به روش توصیفی-همبستگی انجام شده است. از میان جوانان روستاهای شهرستان کرمانشاه، با استفاده از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای، ۲۹۱ نمونه انتخاب شده‌اند. بر اساس یافته‌ها، نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی چندان مطلوب نیست. بر اساس تحلیل عاملی، ارزش شغل کشاورزی، تلاش‌برانگیزی شغل کشاورزی، احساس خودکارآمدی در زمینه کشاورزی، عدم احساس فشار از انجام کار کشاورزی، و علاقه‌مندی و سودمندی شغل کشاورزی ابعاد مختلف تشکیل‌دهنده نگرش جوانان نسبت به کشاورزی به عنوان یک شغل به‌شمار می‌روند. تنها متغیری که با نگرش نسبت به شغل کشاورزی رابطه‌ای مثبت و معنی‌دار داشت، میزان سرمایه‌مادی خانواده‌های روستایی شامل زمین کشاورزی، دام و ماشین‌های کشاورزی بود. بنابراین، خانواده‌های دارای سرمایه‌مادی بیشتر در روستا از جوانانی با نگرش مثبت نسبت به شغل کشاورزی برخوردارند.

کلیدواژه‌ها: جوانان روستایی / شغل کشاورزی / اشتغال / کرمانشاه (شهرستان).

* * *

* استادیار دانشکده کشاورزی و عضو مرکز پژوهشی تحقیقات توسعه اقتصادی-اجتماعی دانشگاه رازی
Email: baygi1@yahoo.com

مقدمه

بخش کشاورزی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی کشور است و نقش آن در توسعه و ثبات اقتصادی و سیاسی داخلی و بین‌المللی بر کسی پوشیده نیست (میرمحمدصادقی، ۱۳۷۳). در برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بخش کشاورزی محور توسعه به‌شمار آمده و پیشرفت آن پیش شرط و نیاز ضروری توسعه اقتصادی بوده است؛ و تا زمانی که موانع توسعه در این بخش برطرف نشود، سایر بخش‌ها نیز به شکوفایی نخواهند رسید. تجارب مثبت و منفی همه کشورهای پیشرفته و در حال توسعه این نظر را تأیید می‌کند (هاشمی‌پور، ۱۳۷۷).

بخش کشاورزی حدود ۲۵ درصد از کل اشتغال، بیش از ۸۰ درصد از نیازهای غذایی، یک‌سوم صادرات غیرنفتی و حدود ۹۰ درصد از نیازهای صنایع به محصولات کشاورزی را تأمین می‌کند (همان).

نیروی انسانی از عوامل مهم در توسعه کشاورزی است؛ و در این راستا، از آنجا که مشاغل کشاورزی به طور عمده در اختیار روستاییان است، می‌توان مردم روستایی را عاملی مهم به‌شمار آورد. با این همه، آمار موجود در چهار دهه گذشته از رشد منفی جمعیت در مناطق روستایی، بالا رفتن سن کشاورزان، و کاهش نرخ رشد جمعیت روستا نسبت به شهر حکایت دارد. طی سال‌های ۷۰ تا ۷۵، مناطق روستایی از رشد ۶- درصدی برخوردار بوده‌اند (رسول‌اف، ۱۳۷۹). بررسی وضعیت اشتغال روستایی و تحولات آن در بخش‌های سه‌گانه اقتصاد روستایی شامل کشاورزی، صنعت و معدن، و خدمات نشان می‌دهد که سهم بخش کشاورزی از ۵۷ درصد در ۱۳۶۵ به ۵۰ درصد در ۱۳۷۵ کاهش یافته است. البته کاهش نیروی کار کشاورزی چندان مختص کشور ما نیست و از گرایش‌های عمده در قرن بیست‌ویکم محسوب می‌شود (سینگلمن، ۱۳۷۸). به عبارت دیگر، نرخ اشتغال در بخش کشاورزی به هیچ وجه همپای رشد کلی اشتغال پیش نرفته است که ظاهراً نوع نگرش روستاییان و به‌ویژه جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی از مهم‌ترین دلایل آن بوده و به عدم تمایل آنها برای انتخاب کشاورزی

به عنوان پیشه اصلی انجامیده است. با این حال، به نقل از سینگلمن (۱۳۷۸)، کشاورزی در کشورهای کمتر توسعه یافته همچنان منبعی درخور اهمیت در زمینه اشتغال به شمار می آید. نگرش در نوع رفتار انسان نقشی تعیین کننده دارد، و تمایل و تصمیم انسان در انجام یا عدم انجام هر کاری بدان وابسته است (Osborne and Dyer, 2000).

در این تحقیق، با توجه به اهمیت موضوع اشتغال در بخش کشاورزی و معضل بیکاری جوانان روستایی، نگرش آنها نسبت به شغل کشاورزی بررسی می شود تا با پیش بینی نوع رفتار آنها در گزینش یا عدم گزینش این شغل به عنوان حرفه اصلی، بتوان در مورد توسعه روستایی و کشاورزی و مسئله اشتغال جوانان روستایی به برنامه ریزی های واقع گرایانه پرداخت. در مورد موضوع این تحقیق، مطالعاتی بسیار اندک و آن هم صرفاً در خارج از کشور انجام شده است که در ادامه، به تخیل خلاصه مهم ترین یافته های آنها می پردازیم.

بر اساس مطالعه سشتینی و همکاران (Cecchetti et al., 1992) پیرامون ادراک جوانان روستایی استرالیا در مورد شغل کشاورزی، تنها ۷ درصد افراد ابراز کردند که در آینده به شغل کشاورزی خواهند پرداخت و بقیه مشاغل صنعتی، تجاری و دولتی را انتخاب کرده بودند. مهم ترین ویژگی های یک شغل مناسب از نظر جوانان مورد مطالعه عبارت بود از ثبات و امنیت شغلی، امکان به کارگیری استعدادهای ویژه خدادادی، و امکان نوآوری و ابتکار؛ در عین حال، به گفته آنها، این ویژگی ها در شغل کشاورزی بسیار اندک است. آنها معتقد بودند که در کشاورزی، امنیت شغلی پایین و امکان نوآوری و ابتکار ناچیز است؛ البته در عوض، تأیید می کردند که با این شغل، می توان به جامعه خدمت کرد و رئیس خود بود.

به نقل از مالوری و سامر (Mallory and Sommer, 1992)، از نگاه جوانان، ویژگی های کشاورزی عبارت اند از: دوری از خانه، کار سخت و طاقت فرسا، همراه با سلامتی جسمانی، مردانه، استقلال کاری، رنج آور، و بدون امنیت شغلی. آنها معتقدند که در این شغل، ثبات و امنیت وجود ندارد و امکان کسب درآمد زیاد فراهم نیست اما

- همانند نتایج مطالعه قبل - با شغل کشاورزی می توان به جامعه خدمت کرد و آقای خود بود نه کارگر یا کارمند دیگران. در این مطالعه، جوانانی که شغل پدرشان کشاورزی بود، بیش از دیگران به داشتن شغل کشاورزی در آینده علاقه مند بودند؛ با این همه، در کل، تنها ۱۲ درصد از آنها اعتقاد داشتند در آینده واقعاً کشاورز خواهند شد، که درصدی پایین به نظر می رسد.

به نقل از وایت و همکاران (White et al., 1991)، بنا به تصورات جوانان، کسانی که شغل کشاورزی را انتخاب می کنند، حتماً باید کشاورز زاده باشند. در مطالعه آذربورن و دایر (Osborne and Dyer, 2000)، نگرش جوانان مورد مطالعه که دانش آموزان علوم کشاورزی ایلی نویز بودند، نسبت به کشاورزی به مثابه یک شغل مثبت بود. آنها معتقد بودند که در کشاورزی، فرصت های شغلی متعدد وجود دارد، و کشاورزی از مهم ترین صنایع ایالت ایلی نویز است. کشاورزی دارای بنیان و اساس علمی است و با این شغل می توان بسیاری از اصول علمی را در عمل آموخت و به کار برد. با این همه، والدین آنها با کشاورز شدن فرزندان خود در آینده مخالف بودند.

بر اساس مطالب پیش گفته، می توان نتیجه گرفت که در کل، جوانان روستایی مورد مطالعه در کشورهای دیگر در مورد شغل کشاورزی نگرشی مساعد ندارند. آیا در کشور ما نیز این گونه است؟ تحقیق حاضر، با مطالعه در مورد جوانان روستایی کرمانشاه، می کوشد بدین پرسش پاسخ دهد.

چارچوب نظری این تحقیق بر نظریه فیش باین و آیزن (Fishbein and Ajzen, 1975) مبتنی است. بر اساس این نظریه، تجارب شخصی، مشاهدات، دانش و ارزش های جوانان روستایی در مورد کشاورزی و ماهیت آنها بر نگرش این افراد نسبت به شغل کشاورزی تأثیر می گذارد، و این نگرش خود به شکل گیری عقاید، تمایلات و تصمیم آنها در مورد احراز یا عدم احراز شغل کشاورزی در آینده یا مشارکت در امور کشاورزی خواهد انجامید؛ به عبارت دیگر، نگرش آنها نسبت به کشاورزی به صورت نظری بیانگر میزان و نوع علاقه آنها به کشاورزی به مثابه یک حرفه است.

روش‌شناسی

روش این تحقیق توصیفی - همبستگی است؛ و ابزار اصلی گردآوری اطلاعات بخش میدانی تحقیق، پرسشنامه‌ای سه‌قسمتی شامل نامه همراه، مقیاس سنجش نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی، و ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای آنهاست که با بهره‌گیری از پیشینه تحقیق تدوین شده است.

جامعه آماری پژوهش را جوانان روستاهای شهرستان کرمانشاه تشکیل داده‌اند (۳۴۰۸۹ نفر N) و انتخاب افراد جامعه با استفاده از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای، با توجه به سلسله‌مراتب انواع واحدهای جامعه (از واحدهای بزرگ‌تر به کوچک‌تر) صورت گرفته است (سرمد و همکاران، ۱۳۸۳).

شهرستان کرمانشاه شامل چهار بخش و هر بخش دارای چند دهستان است که در مجموع، سیزده دهستان را شامل می‌شود. بخش فیروزآباد دارای سه دهستان، بخش‌های کوزران و ماهی‌دشت هر کدام دارای دو دهستان، و بخش مرکزی دارای شش دهستان است. بنابراین، از بخش‌های فیروزآباد، کوزران، و ماهی‌دشت هر کدام یک دهستان و از بخش مرکزی دو دهستان به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند (از فیروزآباد دهستان سرفیروزآباد، از کوزران دهستان هفت‌آشتیان، از ماهی‌دشت دهستان ماهی‌دشت، و از بخش مرکزی دهستان‌های پشت‌دربند و درودفرمان). در مرحله بعد، انتخاب تصادفی ۱۰ درصد از روستاهای این دهستان‌ها صورت گرفت (برای مثال، ۱۰ روستا از دهستان سرفیروزآباد که دارای ۱۰۳ آبادی است)؛ و در مجموع، ۳۰ روستا انتخاب شد. بدین ترتیب، با توجه به حجم نمونه که با استفاده از فرمول شیفر و همکاران (۱۳۸۲) محاسبه شد ($n=291$)، جوانان روستایی به تناسب تعداد آنها در هر یک از روستاهای منتخب به صورت تصادفی انتخاب شدند و نمونه آماری پژوهش مشخص شد.

به منظور اطمینان از روایی^(۱) صوری و محتوایی پرسشنامه، ده تن از اعضای هیئت علمی رشته‌های سنجش و اندازه‌گیری، جامعه‌شناسی روستایی، برنامه‌ریزی روستایی و ترویج کشاورزی و صاحب‌نظران و کارشناسان ستادی و صفی سازمان جهاد کشاورزی

استان کرمانشاه با مطالعه عمیق پرسش‌ها و گویه‌های پرسشنامه نظرات اصلاحی خود را اعلام کردند؛ و پس از مصاحبه حضوری و بحث و بررسی دیدگاه‌های آنها، اصلاحات ضروری انجام شد.

همچنین، برآورد پایایی^(۲) بخش دوم پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ صورت گرفت. برای این منظور، ۳۰ نسخه از پرسشنامه برای تکمیل به بخشی از جامعه آماری تحقیق سپرده شد و پس از داده‌پردازی پاسخ پرسشنامه‌های تکمیل‌شده، ضریب آلفای کرونباخ برای گویه‌ها و پرسش‌های مورد نظر محاسبه شد. برآورد میزان این ضریب که در اصل، نمایانگر میزان پایایی ابزار است، برابر ۰/۷۹ بوده است.

به منظور تکمیل پرسشنامه‌ها، ابتدا ده پرسشگر مجرب انتخاب شدند و در یک کارگاه آموزشی نیم‌روزه، در مواردی مانند اهداف تحقیق، سؤالات پرسشنامه، و رعایت نکات لازم هنگام پرسشگری، نسبت به آموزش توجیهی آنها اقدام شد. سپس پرسشگران موظف شدند به روستاهای منتخب مراجعه و از طریق مصاحبه نسبت به تکمیل پرسشنامه‌ها اقدام کنند. تعداد پرسشنامه‌های کامل و بدون نقص ۲۶۸ مورد بود (نرخ بازگشت=۹۲ درصد). با استفاده از برنامه SPSS، محاسبات آماری (توصیفی و استنباطی) به انجام رسید و به منظور تحلیل داده‌ها، از جداول توزیع فراوانی، آماره‌های میانگین و انحراف معیار، فن تحلیل عاملی، و ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد.

نتایج

بر اساس نتایج، متوسط میزان زمین کشاورزی آبی خانواده‌های جوانان روستایی ۴ هکتار و متوسط زمین دیم آنها ۸ هکتار بود. به‌طور میانگین، هر خانوار جوانان روستایی ۲ گاو شیری، ۲۱ گوسفند و بره، ۶ بز و بزغاله، و ۱۳ مرغ، خروس و بوقلمون داشتند.

دامنه سنی افراد مورد مطالعه ۱۵ تا ۲۸ سال و میانگین سن آنها ۲۱ سال بود (انحراف معیار=۳). پدر ۹۷ درصد از جوانان روستایی دارای شغل کشاورزی و مادران

آنها خانه‌دار بودند. میزان بی‌سوادی در میان این جوانان تنها کمتر از یک درصد بود؛ ۸۱ درصد آنها دیپلم و زیر دیپلم و بقیه آنها یا دانشجو و یا دارای مدرک دانشگاهی فوق‌دیپلم و لیسانس بودند. متوسط میزان مسافرت به شهر (کرمانشاه یا شهرهای کوچک نزدیک روستا) ۵ بار در ماه برآورد شد.

برای تحلیل نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی، از یک مقیاس ۳۸ گویه‌ای محقق-ساخته استفاده شد. جدول ۱ نشان‌دهنده نگرش جوانان روستایی نسبت به هر کدام از این گویه‌هاست؛ در ستون اول، میانگین نگرش (از عدد ۵) و در ستون دوم، انحراف معیار مربوط آمده است؛ در ستون‌های بعد نیز میزان موافقت با هر کدام از گویه‌های مختلف (به درصد) آورده شده است. گویه‌ها بر اساس میانگین (از بیشترین به کمترین) مرتب شده‌اند.

بر اساس جدول ۱، در این مورد که کشاورزی کشور را از وابستگی نجات می‌دهد و از این طریق، می‌توان سهمی در توسعه کشور داشت، جوانان روستایی بیشترین اتفاق نظر را دارند؛ و انحراف معیار محاسبه‌شده به میزان کمتر از یک (۰/۸۴) مؤید همین مطلب است. آنها از انجام فعالیت‌های کشاورزی بسیار لذت می‌برند و معتقدند که انجام این فعالیت‌ها برای توسعه روستایی لازم است. همچنین، جوانان روستایی موافقت خود در مورد دقت در انجام امور کشاورزی را به میزان زیاد اظهار کرده‌اند. با این همه، نتایج گویه‌های پایانی جدول نشان می‌دهد که شماری اندک از شرکت‌کنندگان در این تحقیق کشاورزی را شغلی مناسب برای کسب درآمد می‌دانند (میانگین ۲/۶۴ از ۵) و به‌رغم لذت‌بخش دانستن انجام کارهای کشاورزی، تمایل آنها به شغل کشاورزی در آینده ناچیز بوده است (آخرین ردیف جدول). همان‌طور که ستون دوم جدول ۱ نشان می‌دهد، میانگین اکثر گویه‌ها در حد ۳ (کمی بالاتر یا کمی کمتر) و انحراف معیارهای محاسبه‌شده نیز همگی (به غیر از مورد اول) بیش از یک است.

جدول ۱- نگرش جوانان روستایی نسبت به جنبه‌های مختلف شغل کشاورز

عنوان	میانگین (از ۵)*	انحراف معیار	کاملاً مخالف	مخالف	نظری ندارم	موافق	کاملاً موافق
کشاورزی کشور را از وابستگی نجات می‌دهد	۴/۳۲	۰/۸۴	۱/۵	۳/۰	۷/۱	۳۹/۱	۴۹/۳
از انجام فعالیت‌های کشاورزی لذت می‌برم	۳/۸۷	۱/۱۶	۷/۱	۱۸/۳	۱۹/۷	۳۸/۸	۱۶/۰
فعالیت‌های کشاورزی برای پیشرفت روستا لازم است	۳/۸۵	۱/۰۶	۴/۱	۹/۰	۱۴/۵	۴۲/۹	۲۹/۵
کارهای کشاورزی را با دقت انجام می‌دهم	۳/۸۲	۱/۰۴	۵/۲	۶/۰	۱۶/۴	۴۶/۶	۲۵/۷
حاضرم برای انجام کارهای کشاورزی خودم را به زحمت بیندازم	۳/۶۰	۱/۱۸	۵/۲	۱۷/۵	۱۴/۹	۳۶/۹	۲۵/۴
مشارکت من در کارهای کشاورزی باعث افزایش درآمد خانواده می‌شود	۳/۵۶	۱/۰۷	۵/۶	۱۲/۳	۱۹/۰	۴۷/۰	۱۶/۱
جوانان روستایی می‌توانند کشاورزی کنند	۳/۵۵	۱/۱۸	۶/۰	۱۷/۹	۱۳/۰	۴۱/۰	۲۲/۰
مشارکت زیادی در فعالیت‌های کشاورزی دارم	۳/۵۴	۱/۱۲	۴/۹	۱۸/۷	۱۱/۹	۴۷/۰	۱۷/۵
خانواده به مشارکت من در کارهای کشاورزی اهمیت می‌دهد	۳/۵۱	۱/۱۲	۵/۶	۱۷/۲	۱۴/۲	۴۶/۶	۱۶/۴
کارهای کشاورزی را با جدیت انجام می‌دهم	۳/۵۱	۱/۱۹	۸/۲	۱۵/۳	۱۳/۴	۴۴/۰	۱۹/۰
برای انجام کارهای کشاورزی، مهارت کافی دارم	۳/۵۰	۱/۰۶	۴/۹	۱۷/۵	۱۲/۶	۵۳/۰	۱۱/۹
کشاورزی باعث نشاط روحی من می‌شود	۳/۴۹	۱/۰۳	۵/۲	۱۲/۳	۲۳/۹	۴۵/۹	۱۲/۷
کشاورزی برای من بسیار با ارزش است	۳/۴۶	۱/۱۳	۶/۳	۱۵/۳	۲۱/۷	۳۹/۶	۱۷/۲
کشاورزی باعث سلامتی انسان می‌شود	۳/۴۴	۱/۱۷	۸/۶	۱۴/۲	۱۹/۴	۴۰/۷	۱۷/۲
می‌توانم خود را به محیط کشاورزی عادت دهم	۳/۳۷	۱/۱۷	۷/۱	۲۰/۱	۱۷/۵	۳۹/۲	۱۶/۰
فکر می‌کنم توانایی خوبی برای انجام کار کشاورزی دارم	۳/۳۴	۱/۲۱	۸/۶	۲۰/۹	۱۵/۳	۳۸/۸	۱۶/۴
در شغل کشاورزی تجاری جدید و خوب برای من وجود دارد	۳/۳۰	۱/۱۳	۷/۸	۱۸/۷	۲۰/۱	۴۱/۸	۱۱/۶
فردی موفق در فعالیت‌های کشاورزی هستم	۳/۲۸	۱/۱۶	۸/۶	۱۹/۸	۲۵/۴	۳۲/۸	۱۳/۴
از کیفیت کارهای کشاورزی که انجام می‌دهم، راضی هستم	۳/۲۷	۱/۱۰	۷/۸	۱۶/۸	۲۵/۷	۳۹/۲	۱۰/۴
برای انجام کارهای کشاورزی دلهره ندارم	۳/۲۷	۱/۲۶	۸/۲	۲۶/۵	۱۴/۲	۳۲/۵	۱۸/۷
کشاورزی شغلی سطح بالاست	۳/۲۵	۱/۳۲	۱۱/۲	۲۳/۵	۱۵/۷	۲۸/۴	۲۱/۳
به خاطر انجام کارهای کشاورزی عصبانی نمی‌شوم	۳/۲۲	۱/۲۷	۱۰/۴	۲۴/۳	۱۴/۶	۳۳/۶	۱۷/۲
کارهای کشاورزی را با رغبت انجام می‌دهم	۳/۲۱	۱/۲۲	۹/۰	۲۵/۰	۱۶/۸	۳۴/۷	۱۴/۶
اگر شغل کشاورزی را انتخاب کنم، از دیگران عقب نمی‌افتم	۳/۱۲	۱/۲۴	۱۰/۱	۲۷/۲	۱۷/۱	۳۱/۰	۱۴/۶
همیشه به کارهای کشاورزی علاقه داشتم	۳/۱۱	۱/۱۷	۱۲/۳	۲۳/۱	۲۲/۷	۳۲/۲	۱۰/۸
در انجام کارهای کشاورزی احساس راحتی می‌کنم	۳/۰۴	۱/۲۴	۱۲/۳	۲۵/۷	۲۰/۵	۲۸/۴	۱۳/۱
سعی می‌کنم بیشتر انرژی خود را صرف کارهای کشاورزی کنم	۳/۰۳	۱/۲۰	۱۲/۳	۲۵/۰	۱۷/۹	۳۶/۶	۸/۲
ترجیح می‌دهم در آینده کشاورزی کنم	۳/۰۰	۱/۲۲	۱۱/۶	۲۸/۷	۱۸/۳	۳۰/۲	۱۱/۲
کشاورزی شغلی یکنواخت و خسته‌کننده نیست	۲/۹۱	۱/۲۴	۱۱/۹	۳۴/۳	۱۸/۳	۲۲/۴	۱۳/۱

ادامه در صفحه بعد

ادامه جدول ۱

عنوان	میانگین (از ۵) *	انحراف معیار	کاملاً مخالف	مخالف	نظری ندارم	موافق	کاملاً موافق
درآمد کشاورزان از سایر شاغلان کمتر نیست	۲/۸۸	۱/۲۳	۱۴/۲	۳۱/۳	۱۷/۵	۲۶/۹	۱۰/۱
در شغل کشاورزی، آینده‌ای درخشان دارم	۲/۸۴	۱/۲۸	۱۵/۳	۳۳/۹	۱۴/۹	۲۳/۱	۱۲/۷
کار کشاورزی بیش از توان جسمانی من نیست	۲/۸۳	۱/۱۹	۱۲/۳	۳۵/۸	۱۷/۲	۲۶/۱	۸/۶
جامعه به مشارکت ما در کشاورزی بها می‌دهد	۲/۷۸	۱/۲۹	۱۹/۰	۳۱/۰	۱۳/۴	۲۶/۵	۱۰/۱
مایلم کارهای سخت و دشوار انجام دهم	۲/۷۶	۱/۱۹	۱۶/۰	۳۱/۷	۱۹/۰	۲۶/۹	۶/۳
نیازهای اقتصادی من با انتخاب شغل کشاورزی تأمین می‌شود	۲/۷۵	۱/۱۸	۱۲/۷	۴۱/۱	۱۱/۶	۲۸/۰	۶/۷
در انجام کارهای کشاورزی، برای من محدودیتی وجود ندارد	۲/۷۲	۱/۱۹	۱۳/۴	۴۰/۳	۱۵/۷	۲۲/۰	۸/۶
درآمد شغل کشاورزی رضایت‌بخش است	۲/۶۴	۱/۲۶	۱۸/۷	۳۹/۵	۱۰/۴	۲۲/۰	۹/۳
اگر در آینده به شغل کشاورزی بپردازم، جالب‌تر است	۲/۵۰	۱/۱۶	۲۱/۶	۳۳/۹	۲۲/۴	۱۶/۴	۵/۶

* مقیاس: ۱= کاملاً مخالف، تا ۵= کاملاً موافق

این یافته‌ها دلیلی بر پراکنش زیاد نظرات جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی است. برای نمونه، اگرچه میانگین محاسبه‌شده برای گویه «ترجیح می‌دهم در آینده کشاورزی کنم» دقیقاً معدل ۳ بوده است اما تنها ۱۸/۳ درصد عدد ۳ (نظری ندارم) را برای این گویه انتخاب کرده‌اند که دقیقاً نشانگر پراکندگی زیاد در پاسخ به گویه‌هاست؛ و به همین دلیل، برای روشن شدن هر چه بیشتر پاسخ‌های ارائه‌شده به هر گویه، ستون‌های سوم به بعد در جدول ۱ آمده است. به طور کلی، یافته‌های این جدول نشان می‌دهد که جوانان روستایی به ارزش‌های کشاورزی آگاهی دارند اما به دلایلی از جمله پایین بودن درآمد و امکان رفع نیازهای اقتصادی خود در این شغل، به گزینش آن در آینده تمایل ندارند. میانگین کلی نوع نگرش جوانان روستایی به شغل کشاورزی برابر با ۳/۲۱ (با انحراف معیار ۰/۴۲) نشانه نگرش نه‌چندان مطلوب و نه‌چندان نامطلوب آنها نسبت به این شغل است. در جدول ۲، وضعیت کلی نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی آمده است.

جدول ۲- وضعیت کلی نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی

وضعیت نگرش	درصد	درصد تجمعی
مطلوب	۴	۴
در حد وسط	۷۱	۷۵
نامطلوب	۲۵	۱۰۰

همان گونه که دیده می شود، تنها ۴ درصد از جوانان روستایی از نگرشی مطلوب نسبت به شغل کشاورزی برخوردارند، و می توان امیدوار بود که در آینده، این شغل را با میل و رغبت و نه از روی ناچاری پیشه اصلی خود قرار دهند. نگرش ۲۵ درصد در حد نامطلوب است و ۷۱ درصد نیز نگرش خاصی ندارند. بر اساس این یافته ها، نمی توان برای کشاورزان آینده کشور آتیه ای روشن را متصور بود؛ و از آنجا که بیشتر کشاورزان کنونی در سنین کهولت به سر می برند، مشخص نیست که چه کسانی جای آنها را خواهند گرفت و به گردش چرخ های کشاورزی تداوم خواهند بخشید.

به منظور کاهش شمار متغیرهای تشکیل دهنده نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی در حد چند عامل زیربنایی و نیز شناسایی عوامل پنهان، از فن تحلیل عاملی استفاده شده است. محاسبات آماری اولیه بیانگر مناسب بودن نسبی داده ها برای تحلیل عاملی بوده ($kmo=0/69$) و آزمون بارتلت نیز در سطح یک درصد معنی دار بوده است. در این مورد، شش عامل با مقادیر ویژه بالاتر از یک استخراج شد و دسته بندی متغیرهای سنجش آنها بر اساس بار عاملی و پس از چرخش عاملی متعامد به روش واریماکس صورت گرفت. این عوامل شش گانه ۷۱ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین کردند. پس از بررسی گویه ها و متغیرهای تشکیل دهنده هر عامل، عوامل زیربنایی آزمون سنجش نگرش نسبت به شغل کشاورزی به ترتیب این گونه نام گذاری شدند: ارزش شغل کشاورزی، تلاش برانگیزی شغل کشاورزی، احساس خودکارآمدی در زمینه کشاورزی، عدم احساس فشار از انجام کشاورزی، علاقه مندی به شغل کشاورزی، و سودمندی شغل کشاورزی. گویه های هر کدام از این عوامل، که بر اساس بار عاملی مرتب شده اند، در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳- عوامل تشکیل دهنده نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی و بار عاملی گویه‌ها

بار عاملی	عامل / گویه
-	۱- ارزش شغل کشاورزی
۰/۸۳	کشاورزی کشور را از وابستگی نجات می‌دهد
۰/۸۱	فعالیت‌های کشاورزی برای پیشرفت روستا لازم است
۰/۸۱	خانواده به مشارکت من در کارهای کشاورزی اهمیت می‌دهد
۰/۷۹	کشاورزی باعث نشاط روحی من می‌شود
۰/۷۸	کشاورزی برای من بسیار با ارزش است
۰/۷۸	کشاورزی باعث سلامتی انسان می‌شود
۰/۷۷	در شغل کشاورزی، برای من تجاربی جدید و خوب وجود دارد
۰/۶۸	جامعه به مشارکت ما در کشاورزی بها می‌دهد
-	۲- تلاش برانگیزی شغل کشاورزی
۰/۷۹	حاضرم برای انجام کارهای کشاورزی خودم را به زحمت بیندازم
۰/۷۸	در فعالیت‌های کشاورزی مشارکت زیادی دارم
۰/۷۵	کارهای کشاورزی را با جدیت انجام می‌دهم
۰/۷۱	سعی می‌کنم بیشتر انرژی خود را صرف کارهای کشاورزی کنم
-	۳- احساس خودکارآمدی در زمینه کشاورزی
۰/۷۷	کارهای کشاورزی را با دقت انجام می‌دهم
۰/۷۶	جوانان روستایی می‌توانند کشاورزی کنند
۰/۷۵	برای انجام کارهای کشاورزی مهارت کافی دارم
۰/۷۵	فکر می‌کنم برای انجام کار کشاورزی توانایی خوبی دارم
۰/۷۳	می‌توانم خود را به محیط کشاورزی عادت دهم
۰/۶۷	فردی موفق در انجام فعالیت‌های کشاورزی هستم
۰/۶۴	از کیفیت کارهای کشاورزی که انجام می‌دهم، راضی هستم
۰/۶۱	اگر شغل کشاورزی را انتخاب کنم، از دیگران عقب نمی‌افتم
۰/۶۰	ترجیح می‌دهم در آینده کشاورزی کنم

(ادامه در صفحه بعد)

ادامه جدول ۳

بار عاملی	عامل / گویه
-	۴- عدم احساس فشار ناشی از انجام کشاورزی
۰/۷۵	برای انجام کارهای کشاورزی دلهره ندارم
۰/۷۴	به خاطر انجام کارهای کشاورزی عصبانی نمی شوم
۰/۷۱	در انجام کارهای کشاورزی احساس راحتی می کنم
۰/۶۴	کار کشاورزی بیش از توان جسمانی من نیست
۰/۶۲	در انجام کارهای کشاورزی، برای من محدودیتی وجود ندارد
-	۵- علاقه مندی به شغل کشاورزی
۰/۷۴	کشاورزی شغلی سطح بالاست
۰/۷۱	کارهای کشاورزی را با رغبت انجام می دهم
۰/۶۹	همیشه به کارهای کشاورزی علاقه داشتم
۰/۶۷	کشاورزی شغلی یکنواخت و خسته کننده نیست
۰/۶۵	من مایلم کارهای سخت و دشوار انجام دهم
۰/۶۲	اگر در آینده به شغل کشاورزی بپردازم، جالب تر است
-	۶- سودمندی شغل کشاورزی
۰/۷۵	مشارکت من در کارهای کشاورزی باعث افزایش درآمد خانواده می شود
۰/۷۴	درآمد کشاورزان از سایر شاغلان کمتر نیست
۰/۷۲	در شغل کشاورزی، آینده ای درخشان دارم
۰/۷۰	نیازهای اقتصادی من با انتخاب شغل کشاورزی تأمین می شود
۰/۶۸	درآمد شغل کشاورزی رضایت بخش است

بر اساس جدول ۳، عامل اول یعنی ارزش شغل کشاورزی ۱۸ درصد از واریانس کل نگرش نسبت به شغل کشاورزی را تبیین می کند. این عامل مهم در برگزیده هشت گویه نجات کشور از وابستگی از طریق کشاورزی، لزوم کشاورزی برای پیشرفت روستا، اهمیت خانواده به مشارکت جوانان در کارهای کشاورزی، ایجاد نشاط از طریق انجام کارهای کشاورزی، ارزشمندی کار کشاورزی، ایجاد سلامتی از طریق انجام کارهای کشاورزی، کسب تجربه از طریق کشاورزی، و بها دادن به مشارکت جوانان در انجام کارهای کشاورزی است.

عامل دوم یعنی تلاش برانگیزی شغل کشاورزی برای جوانان روستایی ۱۵ درصد از واریانس کل نگرش نسبت به شغل کشاورزی را تبیین می‌کند. بر اساس جدول ۱، موافقت با گویه‌های تشکیل‌دهنده این عامل اعدادی بیش از حد متوسط بود. به عبارتی، جوانان روستایی کشاورزی را در حدود متوسط تا زیاد شغلی تلاش برانگیز می‌دانند.

عامل سوم یعنی احساس خودکارآمدی در زمینه کشاورزی ۱۲/۵ درصد از تغییرات مربوط به نگرش نسبت به شغل کشاورزی را به خود اختصاص می‌دهد. این عامل شامل ۹ متغیر است که در جدول ۳ مشاهده می‌شود. میانگین موافقت با هر کدام از این متغیرها، چنان‌که در جدول ۱ آمده، به میزان ۳ یعنی حد متوسط طیف و بالاتر است. به عبارتی، می‌توان گفت که جوانان روستایی احساس می‌کنند تا حدودی از پس کارهای کشاورزی برمی‌آیند. این احساس خودکارآمدی در حد متوسط از کمک آنها به والدین در انجام کارهای مختلف کشاورزی از دوران کودکی ناشی می‌شود که معمولاً در مناطق روستایی رایج است.

عامل چهارم عدم احساس فشار ناشی از انجام کارهای کشاورزی است که ۵ متغیر را در بر می‌گیرد و ۱۱/۵ درصد از واریانس مورد نظر را تبیین می‌کند. عامل پنجم یعنی علاقه‌مندی به شغل کشاورزی نیز با تبیین ۸ درصد از تغییرات نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی دربرگیرنده ۶ متغیر است که همگی به‌نوعی میزان علاقه و تمایل جوانان نسبت به کارهای کشاورزی را ارزیابی می‌کنند. میانگین متغیرهای این عامل از عدد ۵، برابر با ۲/۹۶ محاسبه شده است. بنابراین، می‌توان گفت که میزان علاقه‌مندی جوانان روستایی به کشاورزی به‌مثابه یک پیشه برای آینده کمتر از حد متوسط و در حد کم است.

عامل ششم یعنی سودمندی شغل کشاورزی تنها ۵ درصد از تغییرات مربوط به نگرش نسبت به کشاورزی را تبیین می‌کند و در نتیجه، آخرین عامل به‌شمار می‌رود. جوانان روستایی فقط با یکی از ۵ متغیر این عامل بیش از حد متوسط موافق بوده‌اند (۳/۵۶ از ۵ مطابق جدول ۱). در کل، میانگین متغیرهای تشکیل‌دهنده عامل سودمندی

۲/۹۶ از ۵ محاسبه شده است. بنابر این، می توان گفت که جوانان روستایی کشاورزی را شغلی سودمند برای آینده کاری خود نمی دانند. گویه «از انجام فعالیت های کشاورزی لذت می برم» در هیچ کدام از عوامل شش گانه بار عاملی بالا نداشته و از این رو، در تحلیل عاملی حذف شده است. به منظور بررسی ارتباط بین سن، سطح تحصیلات، سطح تحصیلات پدر و مادر، میزان سرمایه مادی و تعداد مسافرت به شهر در ماه، و نیز ارزیابی نگرش کلی جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده که نتایج آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴- رابطه بین متغیرهای منتخب فردی و خانوادگی جوانان روستایی با نگرش آنها نسبت به شغل کشاورزی

متغیر	r	sig
سن	۰/۰۰۱	۰/۹۹
سطح تحصیلات	۰/۰۲۸	۰/۶۴
سطح تحصیلات پدر	۰/۲۶۰	۰/۶۷
سطح تحصیلات مادر	۰/۰۶۲	۰/۳۱
تعداد مسافرت به شهر در ماه	۰/۰۷۷	۰/۲۱
میزان سرمایه مادی خانواده	۰/۳۲	۰/۰۵

بر اساس جدول ۴، سن، سطح تحصیلات جوانان روستایی، سطح تحصیلات پدر و مادر آنها (که به گونه ای بیانگر سطح فرهنگ خانواده هاست)، و میزان مسافرت آنها به شهرهای نزدیک (در ماه) با نگرش این جوانان نسبت به شغل کشاورزی رابطه ای معنی دار نداشته اند. میزان سرمایه مادی خانواده های جوانان روستایی تنها متغیری است که با نگرش آنها رابطه ای مثبت و معنی دار (در سطح معنی داری ۵ درصد) داشته است. بنابراین، می توان گفت هر چه سرمایه مادی خانواده ها شامل زمین و امکانات لازم برای

کشاورزی بیشتر باشد، نگرش جوانان روستایی هم نسبت به شغل کشاورزی بهتر خواهد بود؛ زیرا آنها می‌دانند در این صورت، با استفاده از سرمایه موجود، می‌توانند با انتخاب شغل کشاورزی در آینده درآمد مناسب و زندگی رضایت‌بخش داشته باشند. چنان‌که پیش‌تر نیز گفته شد، نگرانی جوانان روستایی از گزینش کشاورزی به صورت پیشه اصلی خود به درآمد و سودآوری پایین آن بازمی‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

جوانان روستایی شرکت‌کننده در این تحقیق در دامنه سنی ۱۵ تا ۲۸ سال و میانگین سنی ۲۱ سال قرار داشتند؛ و بر اساس یافته‌ها، نگرش چهار درصد از این افراد نسبت به شغل کشاورزی مطلوب، ۲۵ درصد نامطلوب، و بقیه نیز نه مطلوب و نه نامطلوب بوده است. این یافته با نتایج مطالعه سشتینی و همکاران (Cecchetti et al., 1992)، مبنی بر تمایل تنها ۷ درصد از جوانان به انتخاب شغل کشاورزی در آینده، هماهنگ است. در مطالعه آنها، جوانان روستایی کشاورزی را به‌مثابه یک شغل مناسب دارای شرایط لازم نمی‌دانستند. در مطالعه مالوری و سامر (Mallory and Sommer, 1986) نیز تنها ۱۲ درصد از جوانان مدعی انتخاب شغل کشاورزی در آینده بودند. ولی در پژوهش آذربورن و دایر (Osborne and Dyer, 2000)، نتیجه‌ای تقریباً برعکس به‌دست آمد و برخلاف یافته‌های تحقیق حاضر، نگرش جوانان روستایی نسبت به کشاورزی به عنوان یک حرفه مثبت بود.

بر اساس یافته‌های جدول ۱، مبنی بر نگرش مثبت جوانان روستایی نسبت به کشاورزی به صورت عاملی برای نجات کشور از وابستگی، لذت‌بخش بودن انجام فعالیت‌های کشاورزی از نظر آنها، و نیز اعتقاد بیشتر آنها به لزوم انجام فعالیت‌های کشاورزی برای توسعه روستایی و برعکس، باور اندکی از آنها به کشاورزی به‌مثابه شغلی مناسب برای کسب درآمد و در نتیجه، تمایل ناچیز آنها برای پرداختن به کشاورزی در آینده (آخرین ردیف جدول)، می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که جوانان

روستایی مورد نظر این پژوهش تنها کشاورزی را به منزله یک شغل جنبی و فرعی و نه به صورت مسیر اصلی معاش برای تأمین زندگی آینده خود دوست دارند.

از نتایج قابل توجه این تحقیق، شناسایی عوامل تشکیل دهنده نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی است. بر اساس تحلیل عاملی، جنبه‌هایی مهم در سنجش نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی عبارت‌اند از: ارزش شغل کشاورزی، تلاش برانگیزی شغل کشاورزی، احساس خودکارآمدی در زمینه کشاورزی، عدم احساس فشار ناشی از انجام فعالیت‌های کشاورزی، علاقه‌مندی به شغل کشاورزی، و سودمندی آن.

یافته‌ها نشان داد که در مورد جوانان روستایی، سن و سطح تحصیلات، سطح سواد والدین، و تعداد مسافرت به شهر با نگرش آنها نسبت به شغل کشاورزی رابطه‌ای وجود ندارد. تنها متغیری که با نگرش رابطه‌ای مثبت و معنی‌دار داشت، میزان سرمایه مادی خانواده‌های جوانان روستایی شامل زمین کشاورزی آبی و دیم، باغ، ابزارها و ماشین‌های کشاورزی بود. بنابراین، می‌توان گفت که هر چه کشاورزان از سرمایه مادی بیشتری برخوردار باشند، جوانان آنها نسبت به شغل کشاورزی نگرشی مطلوب‌تر خواهند داشت.

نکته‌ای مهم در یافته‌های تحقیق حاضر این است که جوانان روستایی مورد مطالعه کشاورزی را شغلی با درآمد کافی برای رفع نیازهای ضروری زندگی امروزی نمی‌دانند؛ زیرا بر اساس جدول ۱، رضایت‌بخشی درآمد کشاورزی را در حدی کم دانسته و اذعان کرده‌اند که هر چند، می‌دانند کشاورزی شغلی با ارزش است و از این راه، می‌توان به جامعه خدمت کرد، اما نیازهای اقتصادی آنها با انتخاب شغل کشاورزی کمتر برآورده می‌شود (میانگین ۲/۷۵ از ۵). این نتیجه با یافته‌های دیگر پژوهش‌ها از جمله مطالعات مالوری و سامر (Mallory and Sommer, 1986) و سشتینی و همکاران (Cecchetti et al., 1992) هم‌خوانی دارد. با این همه، میزان نامطلوبی نگرش جوانان روستایی مورد نظر در تحقیق حاضر بیش از مخاطبان تحقیقات یادشده است. به بیان

روشن‌تر، جوانان روستایی امروز کمتر به کشاورزان آینده تبدیل خواهند شد و با توجه به کهولت سن کشاورزان امروز و کاهش نرخ رشد اشتغال در بخش کشاورزی (رسول‌اف، ۱۳۷۹)، معلوم نیست که در آینده نزدیک، چرخ بخش کشاورزی به دست چه کسانی خواهد چرخید؛ و البته اگر هم این جوانان شغل کشاورزی را برگزینند، از روی میل، رغبت و علاقه واقعی آنها نخواهد بود و به احتمال زیاد، رضایت شغلی نخواهند داشت، و پیامدهای منفی آن نیز گریبان‌گیر این بخش خواهد شد. از این‌رو، بر مسئولان بخش کشاورزی و به‌ویژه ترویج است تا برای تغییر نگرش جوانان روستایی نسبت به شغل کشاورزی، برنامه‌ریزی کنند. بدیهی است تغییر نگرش این جوانان که به نقل از فیش‌باین و آیزن (Fishbein and Ajzen, 1975) نگرشی برخاسته از تجارب، مشاهدات، دانش و ارزش‌های آنهاست، پیچیده و دشوار خواهد بود. باید جوانان روستایی بدین‌باور برسند که با انتخاب شغل کشاورزی، می‌توانند درآمدی مناسب همراه با زندگی رضایت‌بخش داشته باشند و از این رهگذر، جایگاه اجتماعی مناسب خواهند داشت. در این صورت است که کشور ما در آینده، کشاورزانی خواهد داشت که نه تنها از زمینه لازم برای کار در مزرعه برخوردارند بلکه شغل کشاورزی را با شور و اشتیاق انتخاب کرده‌اند.

یادداشت‌ها

1. validity
2. reliability

منابع

- رسول‌اف، ج. (۱۳۷۹)، «جایگاه روستا در فرآیند رفاه اجتماعی»، *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*. شماره ۳۱، صص. ۱۵۳-۱۶۱.
- سرمد، ز.، بازرگان، ع.، و الهه، ح. (۱۳۸۳)، *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: آگاه.
- سینگلمن، ی. (۱۳۷۸)، «آیا نواحی روستایی در قرن بیست و یکم همچنان اهمیت خواهند داشت؟ (یا) آیا جامعه‌شناسی روستایی همچنان مورد توجه خواهد بود؟». ترجمه محمد اسماعیل نوشمند. *فصلنامه روستا و توسعه*. سال ۷، شماره ۱، صص. ۶۱-۸۸.

- شیفر، ر. ، مندنهال، و. ، و اوت، ال. (۱۳۸۲)، *آمارگیری نمونه‌ای*. ترجمه کریم منصورفر. تهران: سمت.
- میرمحمدصادقی، ج. (۱۳۷۳)، «نقش سرمایه انسانی در توسعه کشاورزی ایران». *مجله دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان*. شماره‌های ۱ و ۲، صص. ۷۱-۹۳.
- هاشمی پور، ص. ع. (۱۳۷۷)، *تحول کشاورزی در بستر زمان*. تهران: دفتر روابط عمومی وزارت کشاورزی.
- Cecchetti, C. L., Sommer, R., and Leising, J. G. (1992), "Australian students, perceptions of agricultural careers". *Journal of Agricultural Education*. 33(1): 30-36.
- Fishbein, M. and Ajzen, H. (1975), *Beliefs, Attitudes, Intentions, and Behaviors*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Mallory, M. E. and Sommer, R. (1986), "Student images of agriculture: survey highlights and recommendations". *Journal of Agricultural Education*. 27(2): 15-17.
- Osborne, E. D. and Dyer, J. E. (2000), "Attitudes of Illinois agriscience and their parents toward agriculture and agricultural education programs". *Journal of Agricultural Education*. 41(3): 50-59.
- White, C. D., Stewart, B. R., and Linhardt, R. E. (1991), "Career opportunities in agriculture as perceived by inner city highschool students". *Journal of Agricultural Education*. 32(1): 30-34.